

EL SABER I LES LENGÜES  
VERNACLES A L'ÈPOCA  
DE LLULL I EIXIMENIS

ESTUDIS ICREA SOBRE VERNACULARITZACIÓ

KNOWLEDGE AND  
VERNACULAR LANGUAGES  
IN THE AGE OF LLULL  
AND EIXIMENIS

ICREA STUDIES ON VERNACULARIZATION

Edició de / Edited by

ANNA ALBERNI, LOLA BADIA,  
LLUÍS CIFUENTES, ALEXANDER FIDORA

Publicacions de l'Abadia de Montserrat  
2012

Primera edició: abril de 2012

© els autors, 2012

La propietat d'aquesta edició és de Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98 – 08013 Barcelona

ISBN: 978-84-9883-430-7

Dipòsit legal: B. 3.345-2012

Impress a Gràfiques 92, S.A. - Can Sucarrats, 91 - 08191 Rubí

*Comitè científic / Scientific Board*

CHARLES BURNETT (The Warburg Institute, London, UK), CHIARA CRISCIANI (Università degli Studi di Pavia, Italia), WILLIAM C. CROSSGROVE (Brown University, Providence, USA), CHARLES B. FAULHABER (University of California, Berkeley, USA), GEMMA AVENOZA (Universitat de Barcelona, Espanya), CLAUDIO GALDERISI (Centre d'Études Supérieures de Civilisation médiévale, Poitiers, France), LINDA E. VOIGTS (University of Missouri-Kansas City, USA).

*Amb el suport de / With the support of*

ICREA

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

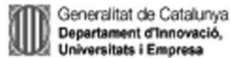
UNIVERSITAT DE BARCELONA  
Centre de Documentació Ramon Llull

MINISTERIO DE CIENCIA E INNOVACIÓN  
Coditecam, II (FFI 2008-05556-C03)  
Ciència.cat (FFI 2008-02163/FISO)  
Poesía francesa en la Corona de Aragón (FFI 2009-10065)

GENERALITAT DE CATALUNYA  
Grup Consolidat: SGR-2009-1261  
Arcs: 2009/ARCS/1114

EUROPEAN RESEARCH COUNCIL  
Latin Philosophy into Hebrew (FP7/2007-2013-200403)  
The Last Song of the Troubadours (FP7/2007-2013-241070)

REAL ACADEMIA DE BONES LLETRES DE BARCELONA



PRESENTACIÓ

PRESENTATION

Els estudis reunits en el present volum proposen una reflexió complexa sobre la difusió social de la ciència i del saber als darrers segles de l'edat mitjana i al tombant de la moderna, des del punt de vista de l'àmbit cultural català. D'aquí que el títol del recull —que inclou aportacions en diversos idiomes relatives a sectors diferenciats i a més d'una localització geogràfica— faci bandera de dos escriptors de gran talla, que destaquen per l'ús de la llengua vulgar: Ramon Llull i Francesc Eiximenis. El primer, a les acaballes del segle XIII, tot i recórrer àmpliament al llatí en la compilació de la seva extensíssima obra, va voler difondre algunes peces centrals de l'Art en català i es va ocupar d'astrologia, geometria, medicina i lògica en aquest idioma romànic, que no era, tanmateix, l'únic del seu repertori, al marge de la llengua de les universitats. En efecte Llull va servir-se també de l'àrab en els seus escrits i va tenir cura de fer circular en occità i en francès algunes obres seves de caire literari i didàctic.

Eiximenis, al darrer terç del segle següent, va emprar el català per a la redacció d'una enciclopèdia de ciències religioses, polítiques i socials, el *Crestià*, que expressa en llengua vernacla alguns dels sectors del saber més desatesos per Llull, com ara la teoria de la vida urbana o l'art de la guerra. Aquestes dues figures tan destacades —al costat de la no menys remarcable d'Arnau de Vilanova, un metge-teòleg que tampoc no desdenyava l'ús del vulgar per als seus escrits de militància espiritual— confirmen que la Corona d'Aragó, tal com va assenyalar Lluís Cifuentes ja fa deu anys, és un espai privilegiat per aprofundir un estudi de cas sobre el procés de vernacularització de la ciència i el saber en tots els seus vessants. Dintre d'aquest àmbit, doncs, en part ja explorat, el volum que presentem ofereix la novetat de prendre en consideració també la ciència i la filosofia en hebreu, gràcies a la col·laboració entre el projecte de recerca europeu d'Alexander Fidora, "Latin Philosophy into Hebrew", vinculat a ICREA i a la Universitat Autònoma de Barcelona, i el Centre de Documentació Ramon Llull, de la de Barcelona, amb iniciatives de recerca consultables a la xarxa en la base de dades LluLLDB i el lloc web *Sciència.cat*.

La confecció del present volum ha estat possible gràcies a la celebració

The papers published in this volume offer a complex reflection on the role of science and knowledge in society in the late Middle Ages and early modern age, viewed from a Catalan cultural perspective. Hence the inclusion in the title of this collection —which features contributions in several languages, from different academic and geographical spheres— of two writers of stature noted for their use of the vernacular: Ramon Llull and Francesc Eiximenis. At the end of the thirteenth century, the former, although often resorting to Latin in the compilation of his prolific output, clearly wished to make certain central elements of his *Art* available in Catalan: he wrote on astronomy, geometry, medicine and logic in that language, which was not, however, the only one in his repertoire in addition to the language of the universities. Llull also wrote in Arabic, and circulated some of his didactic and literary works in Occitan and French.

In the final third of the following century, Eiximenis used Catalan to draft an encyclopedia of religious, political and social sciences, the *Crestià*, which covers in the vernacular some of the areas of knowledge most neglected by Llull, such as the theory of urban life or the art of war. These two literary giants —as well as the no less remarkable Arnau de Vilanova, a physician and theologian, who also used the vernacular for some of his militantly devotional writings— confirm that the Crown of Aragon, as Lluís Cifuentes pointed out ten years ago now, is a particularly suitable location for an in-depth case study of the vernacularization of science and knowledge in all its facets. Within this broad field, in part already explored, this volume breaks new ground in taking into consideration science and philosophy in Hebrew, thanks to the collaboration between Alexander Fidora's European research project, «Latin Philosophy into Hebrew», at ICREA and the Universitat Autònoma de Barcelona, and the Centre de Documentació Ramon Llull at Barcelona University, with searchable research initiatives on the web in the form of the Ramon Llull Database (LlullDB) and *Sciència.cat*.

We have been able to put together this volume thanks to the celebration of

d'unes jornades d'estudi, que tingueren lloc els dies 20, 21 i 22 d'octubre de 2009 a la seu de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona amb el suport d'ICREA, en el curs de les quals es van exposar i discutir les propostes inicials que han donat lloc als textos que finalment han estat redactats per a la publicació. Entre les sessions públiques d'aquella ocasió que no apareixen recollides en aquest volum cal destacar el recordatori de l'eminent hebraïsta Eduard Feliu i Mabres (1938-2009), pronunciat pel professor de filologia hebrea i romànica de la Universitat de Girona, Joan Ferrer. Per la seva trajectòria d'estudis del judaisme català, Eduard Feliu hauria hagut necessàriament de ser present en unes jornades de treball que proposaven una visió tan polivalent i intercultural de la vernacularització, com deixen veure les aportacions de la darrera part d'aquest volum. També s'han exclòs de la compilació final les presentacions de les bases de dades relatives als projectes de recerca que donaven suport a la reunió. Els assistents a les jornades d'estudi, però, van tenir coneixement de la història, funcionament i perspectives de desenvolupament de la LluLLDB, de *Sciència.cat* i del projecte CODITECAM, que integra diverses bases de dades bibliogràfiques i d'autor, entre les quals una de consagrada a Eiximenis i una altra que sistematitza el cens de les traduccions d'àmbit literari i històric al català medieval i que respon al nom de *Translat*.

La primera secció d'estudis du el lema *Les noves llengües de comunicació científica* i s'obre amb una aportació de Michela Pereira que situa en el seu context la dimensió vernacle de la filosofia lul·liana. L'eclosió dels estudis sobre la circulació del saber en les llengües parlades ha posat seriosament en entredit l'associació exclusiva de l'ús d'aquestes amb la simplificació divulgativa dels continguts de la ciència escolàstica, la didàctica en general i l'ensenyament d'infants en particular. La personalitat pròpia de la ciència i de la tècnica produïdes en les llengües parlades d'Europa ha estat reivindicada des de diverses tradicions nacionals europees i ha acabat portant a una autèntica explosió de matisos de sentit dels conceptes de vernacularització i de vernacle, quan la perspectiva de la història social de la ciència es desplaça de l'atenció filològica dels textos vernacles al marge del cànon literari, a la filosofia i a la teologia en vulgar. Les reflexions de Michela Pereira sobre el paper de Lluç com a representant d'una filosofia vernacle de laics i per a laics d'àmbit europeu, al costat de Dante, Eckhart o Marguerite Porète, reclamen una revisió a fons dels presupòsits de la vernacularització en l'àmbit del pensament. Entren en crisi les formulacions bipolars —de l'estil «les llengües parlades serveixen per a la divulgació; la llengua sàvia, per a l'especulació creativa»—, la noció que la filosofia en vulgar és regional i la que s'expressa en llatí, universal o que el moviment de difusió de la filosofia per a laics es produeix sempre del centre —és a dir, les universitats— a la perifèria —és a dir, els medis culturals urbans. L'ampliació del concepte de filosofia vernacle que suggereix Pereira comporta una nova atenció a les formes expressives del discurs filosòfic, necessàriament híbrides

a conference —with the support of ICREA— which took place on the 20, 21 and 22 of October 2009 at the Reial Acadèmia de Bones Lletres in the heart of Barcelona's Gothic quarter. In those three days the participants' initial papers were given and discussed, a process that has resulted in texts that have been drafted for publication. Among the public sessions that took place and that are not represented in this volume, we would like to make special mention of the homage to the eminent scholar of Hebrew studies, Eduard Feliu i Mabres (1938-2009), given by Joan Ferrer, lecturer in Hebrew and Romance at the University of Girona. Because of his extensive career as a scholar of Catalan Jewish studies, Eduard Feliu would necessarily have been invited to attend a conference that was proposing such a multi-faceted and intercultural vision of vernacularization, epitomised by the papers in the latter part of this volume. Also not included in this final collection of papers are the presentations about the databases established by the research projects supporting the conference. Attendees, however, were briefed on the history, current status and future development plans for the Ramon Llull Database (LlullDB), *Sciència.cat*, and the CODITECAM project which provides access to several bibliographical and author-specific databases, including one dedicated to Eiximenis and another one, *Translat*, that is a census of literary and historical translations into medieval Catalan.

The first section of papers in this volume, under the heading *New languages of scientific communication*, opens with Michela Pereira's contribution: a contextualization of the vernacular dimension of Lullian philosophy. Research on the circulation of knowledge in spoken languages has seriously challenged the idea that their use was exclusively associated with disseminating and simplifying scholastic science, teaching in general, and of children in particular. The very personality of science and technology produced in the spoken languages of Europe has been claimed by several different national European traditions. This has led to a veritable explosion in the nuances of meaning associated with the concept of vernacularization, and the vernacular as our perspective on the social history of science shifts from the textual analysis of vernacular works on the margins of the literary canon towards philosophy and theology in the vernacular. Michela Pereira's reflections on Llull's role as a representative of a lay vernacular philosophy for a lay European audience, alongside Dante, Eckhart or Marguerite Porete, call for a root and branch revision of the assumptions surrounding vernacularization in the field of philosophical thought. The foundations of certain binary oppositions start to look shaky —for example, the idea that «spoken languages are used for disseminating material; the learned language is for creative speculation»—, as well as the notion that philosophy in the vernacular is regional whereas its Latin counterpart is universal, or that the spread of philosophy for a lay audience is always outwards from the centre (i.e. the universities) towards the periphery (i.e. urban cultural circles). The broadening of the concept of vernacular philosophy that Pereira proposes brings with it a



des del punt de vista de les tradicions acadèmica i literària, i la comprovació del caràcter pràctic de la filosofia que interessa als laics, tant si els estimula la reforma política de la societat, com és el cas de Dante, l'experiència del diví, com s'esdevé per a Eckhart i Porete, o la conversió universal a través de l'Art, que proposa Llull.

Alejandro Coroleu complementa un aspecte particular de la difusió social del missatge lullà en el context de la primera impremta, mentre que Jaume Mensa i Antoine Calvet exploren dos sectors de l'àmbit cultural del saber i la ciència en vulgar a partir de l'obra d'expressió romànica d'Arnau de Vilanova i dels seus seguidors, respectivament en el camp dels textos profètics, bíblics i teològics i en el dels alquímics. El discurs doctrinal i polític d'Eiximenis d'expressió catalana és l'objecte de l'estudi de Xavier Renedo sobre les ciutats al *Dotzè del Crestià*, un tema que mereix sens dubte un tractament molt més extens, donades la seva riquesa i la varietat d'estímul. Més enllà de l'obra de les grans figures, David Barnett i Ilaria Zamuner exploren dos sectors significatius de la realitat textual vernacle, el dels miracles marians conservats a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona i el seu públic urbà i el del tractat de cirurgia de Ruggero Frugardo, àmpliament difós també en medis socials aliens al llatí.

El binomi *Traducció i recepció* dona entrada a un altre grup d'estudis encapçalats per un treball de Maria Sofia Corradini, que es planteja la qüestió general de l'ús de la llengua occitana en els escrits mèdics a cavall de l'edat mitjana i el Renaixement. La valoració de diferents traduccions d'originals teòrics i pràctics i la comparació amb obres que representen el fonament conceptual del pensament mèdic medieval en una dimensió multicultural i multilingüística permeten de definir un fil conductor que travessa períodes i ambients diversos. Es tracta d'una evolució lenta però contínua que relaciona les tècniques experimentals, els plantejaments teòrics i la superació de condicionaments religiosos, que permet de documentar el que acabarà madurant del tot a l'època del Renaixement. Les llengües vernacles s'integren, doncs, en l'evolució històrica del pensament mèdic europeu, en un context presidit per la Universitat de Montpeller i l'obra d'Arnau de Vilanova.

Precisament s'inscriu en aquesta cruïlla l'exploració de Michael McVaugh de l'obra de traducció i revisió en llengua catalana de la *Chirurgia* de Teodorico Borgognoni duta a terme per Bernat de Berriac, un metge oriünd d'Occitània vinculat a la cort mallorquina. El seguiment documental de la vida professional del traductor dona suport a les hipòtesis que planteja l'estudi de McVaugh per resoldre les incògnites de la transmissió manuscrita d'una obra clau per al coneixement de la producció mèdica en llengua catalana i les seves relacions amb el món universitari.

Per la seva banda, el treball de Lluís Cabré i Montserrat Ferrer s'ocupa de la importació de llibres i de materials culturals francesos decisius per al desenvolupament de les formes literàries catalanes al pas del segle XIV al XV.

fresh focus on philosophical discourse itself, necessarily a hybrid of the academic and literary traditions, and evidence of the practical nature of the philosophy that is of interest to lay people, whether it be stimulating political reform in society, as in Dante's case, experience of the Divine, as with Eckhart and Porete, or universal conversion via the Art that Llull proposes.

Alejandro Coroleu focuses on a particular aspect of the social diffusion of Llull's message in the context of early printing, while Jaume Mensa and Antoine Calvet explore two sectors of the cultural sphere of knowledge and science in the vernacular through the works of Arnau de Vilanova and his followers: prophetic, biblical and theological texts; and alchemical texts, respectively. Eiximenis's doctrinal and political discourse in Catalan is the subject of Xavier Renedo's study of the cities featured in the *Dotzè del Crestià*, a topic that without doubt deserves further research given the wealth and variety of the stimuli. Beyond the works of the literary giants, David Barnett and Ilaria Zamuner explore two significant sectors of vernacular textual reality: a collection of Marian miracle stories preserved in a manuscript in Barcelona's Cathedral Archive and their readership; and the treatise of the surgeon Ruggero Frugardo, widely disseminated also among sections of society not familiar with Latin.

Another group of studies are collected under the heading *Translation and reception*. The first is Maria Sofia Corradini's paper which tackles the general question concerning the use of Occitan in medical writings between the Middle Ages and the Renaissance. Her evaluation of different translations of theoretical and practical originals, and her comparison with works that represent the conceptual basis of medieval medical thought in a multicultural and plurilinguistic dimension allow her to trace a common thread through a range of periods and contexts. This is a slow but continuous evolution that links experimental techniques, theoretical matters and the challenges of religious conditioning, allowing her to document a process that reaches full maturity in the Renaissance. Vernacular languages are thus intrinsically linked to the historical evolution of European medical thought; the University of Montpellier and the work of Arnau de Vilanova played a decisive role in that process.

It is precisely in this context that we find Michael McVaugh's exploration of the work of translating and revising in Catalan Teodorico Borgognoni's *Chirurgia*, carried out by Bernat de Berriac, an Occitan native based at the Mallorcan court. The documentary record of the translator's professional life supports the hypotheses posited in McVaugh's paper to resolve some of the unknowns regarding the manuscript transmission of a key work for our understanding of the medical textual output in Catalan and its relationship with the university world.

For their part, Lluís Cabré and Montserrat Ferrer turn their attention to the influx of French books and cultural materials which proved decisive for the development of Catalan literary forms between the fourteenth and fifteenth centuries.

Tot seguit, les altres aportacions de la segona secció del volum investiguen sectors lingüístics i episodis culturals aliens a l'àmbit cultural catalanoaragonès, testimoni de la presència arreu d'Europa d'unes constants comunes pel que fa a la traducció i la recepció de la ciència i del saber. Des dels glossaris de termes tècnics en castellà estudiats per Bertha M.<sup>a</sup> Gutiérrez Rodilla, a les gloses i els comentaris de la tradició mèdica anglesa d'Irma Taavitsainen, als formularis màgics occitanollatins de Sebastià Giralt, a la versió francesa d'un tractat sobre astronomia judiciària de Nicole Oresme, presentada per Stefano Rapisarda. Aquests altres contextos vernacles són estudiats també pels treballs de Corradini i Zamuner comentats abans.

Aquestes mateixes constants comunes en el terreny de la traducció i la recepció del món de la vernacularització es detecten en part també a la darrera secció del volum, la que recull aportacions sobre *Ciència i filosofia en hebreu* i que comença amb un estudi de Harvey Hames. La traducció dels evangelis a l'hebreu que s'hi analitza parteix d'un original català. Les versions hebrees d'obres d'àmbit cultural català, mal que sigui a partir d'originals llatins —com és el cas de la traducció hebrea de l'*Ars brevis* lul·liana, descoberta pel mateix Harvey Hames— obren tot un sector d'estudis interculturals fins fa poc pràcticament inèdit. L'aportació d'Alexander Fidora i Mauro Zonta hi incideix també de ple.

Per contra, la traducció identificada per Jaume Riera al manuscrit 42 de la Biblioteca de Catalunya va en sentit invers. Es tracta de la versió catalana de l'*Econòmica* de Brison, un filòsof neopitagòric del segle I, que arriba del grec al català amb un periple que implica l'hebreu. Per la seva banda, Marco Pedretti es planteja algunes noves qüestions en relació a la visió del judaisme de Ramon Martí, mentre que Carmen Caballero aporta nova llum sobre les llengües de la ciència a les comunitats jueves catalanes de la baixa edat mitjana.

En el seu conjunt, aquestes anàlisis de diferents contextos de producció de textos en vulgar palesen que el fenomen de vernacularització no es pot descriure com a resultat exclusiu i uniforme d'una voluntat de divulgació científica entre els laics, sinó que, al mateix temps, s'hi reflecteixen els processos de professionalització i d'institucionalització que caracteritzen la societat medieval i que, a la llarga, contribuirien a configurar les identitats lingüístiques europees.

ELS EDITORS

The subsequent papers in this second section of the volume investigate linguistic areas and cultural episodes outside the Catalan-Aragonese cultural sphere, witness to the presence throughout Europe of common constants with regard to the translation and reception of science and knowledge. From the glossaries of technical terms in Castilian studied by Bertha M.<sup>a</sup> Gutiérrez Rodilla, to Irma Taavitsainen's glosses and commentaries on the English medical tradition, Sebastià Giralt's Occitan-Latin magic form books, and Nicole Oresme's French version of a treatise on judicial astronomy, presented by Stefano Rapisarda. These other vernacular contexts are also included in the studies by Corradini and Zamuner previously mentioned.

These same common constants in the field of the translation and reception of the world of vernacularization can also be detected to a certain extent in the final section of the volume that features contributions under the heading *Science and philosophy in Hebrew* and which starts off with Harvey Hames's paper. The translation into Hebrew of the gospels which he analyses was carried out from a Catalan original. Hebrew versions of works from the Catalan cultural sphere, even though they may be from Latin originals—as is the case of the Hebrew translation of Llull's *Ars brevis*, a discovery made by Hames himself—open the door to a whole area of intercultural studies, practically untouched until recently. Alexander Fidora's and Mauro Zonta's paper also offers an important contribution to this field.

In contrast, the translation identified by Jaume Riera in manuscript 42 of the Biblioteca de Catalunya was carried out the other way round. Here we are dealing with the Catalan version of the *Oeconomica* of Bryson, a first-century neo-Pythagorean philosopher, which was translated from Greek into Catalan in a roundabout way via Hebrew. In his paper, Marco Pedretti poses some new questions related to Ramon Martí's vision of Judaism, while Carmen Caballero sheds new light on the languages of science in the Jewish Catalan communities in the late Middle Ages.

Taken as a whole, these analyses of different contexts in which vernacular texts were produced make it clear that the phenomenon of vernacularization cannot be described as an exclusive and uniform result of a desire to spread scientific knowledge among a lay readership. At the same time, there are reflected in these papers the processes of professionalization and institutionalization which characterize medieval society and which, in the long run, contributed to the configuration of European linguistic identities.

THE EDITORS

## SUMARI / CONTENTS

<i>Presentació / Presentation</i> . . . . .	7
<i>Abreviatures / Abbreviations</i> . . . . .	17

### LES NOVES LLENGÜES DE COMUNICACIÓ CIENTÍFICA NEW LANGUAGES OF SCIENTIFIC COMMUNICATION

MICHELA PEREIRA, Comunicare la veritat: Ramon Llull e la filosofia in volgare . . . . .	21
JAUME MENSA, La vernacularització al català de textos profètics, bíblics i teològics en la <i>Confessió de Barcelona</i> d'Arnau de Vilanova . . . . .	45
ANTOINE CALVET, Les traductions françaises et occitanes de l'œuvre alchimique du pseudo-Arnaud de Villeneuve (xiv <sup>e</sup> siècle - xv <sup>e</sup> siècle)	57
ALEJANDRO COROLEU, Ramon Llull i la impremta (1480-1520) . . . . .	71
XAVIER RENEDO, Ciutats, regnes i universitats: <i>translatio studii et imperii</i> i història de les ciutats en el <i>Dotzè del Crestià</i> . . . . .	81
DAVID BARNETT, A Fifteenth-Century Collection of Miracles of the Virgin from Barcelona Cathedral Archive: Questions of Readership	111
ILARIA ZAMUNER, Intorno ai volgarizzamenti italiani della <i>Chirurgia</i> di Ruggero Frugardo da Parma (o da Salerno), con una nota su un manoscritto di recente scoperta . . . . .	123

### TRADUCCIÓ I RECEPCIÓ TRANSLATION AND RECEPTION

MARIA SOFIA CORRADINI, La letteratura medica medievale in lingua d'oc fra tradizione antica e Rinascimento europeo . . . . .	147
BERTHA M. <sup>a</sup> GUTIÉRREZ RODILLA, La metalexigrafía médica bajomedieval peninsular y los factores que impulsaron su desarrollo . . . . .	171

IRMA TAAVITSAINEN, Vernacular Glosses and the Commentary Tradition in Fifteenth- and Sixteenth-Century English . . . . .	183
SEBASTIÀ GIRALT, Màgia medieval en occità i llatí: el <i>Libre de puritats</i> i els altres escrits del còdex Barberiniano Latino 3589 . . . . .	201
LLUÍS CABRÉ – MONTSERRAT FERRER, Els llibres de França i la cort de Joan d'Aragó i Violant de Bar. . . . .	217
STEFANO RAPISARDA, From the <i>Tractatus contra astronomos judiciarios</i> (1349) to the <i>Livre de divinacions</i> (1356): Nicole Oresme Lost in Translation. . . . .	231
MICHAEL R. MCVAUGH, Academic Medicine and the Vernacularization of Medieval Surgery: The Case of Bernat de Berriac. . . . .	257

CIÈNCIA I FILOSOFIA EN HEBREU  
SCIENCE AND PHILOSOPHY IN HEBREW

HARVEY J. HAMES, Translated from Catalan: Looking at a Fifteenth-Century Hebrew Version of the Gospels . . . . .	285
JAUME RIERA I SANS, Una versió catalana de l' <i>Econòmica</i> de Brison . . . . .	303
MARCO PEDRETTI, Una 'ciència jueva' al <i>Pugio</i> de Ramon Martí? . . . . .	315
CARMEN CABALLERO, Las lenguas científicas de las comunidades judías catalanas en la baja edad media . . . . .	331
ALEXANDER FIDORA – MAURO ZONTA, Vincent Ferrer's Treatise on the Universal: A Note on the Latin and Hebrew Tradition of the Text . . . . .	347
<i>Abstracts</i> . . . . .	357
<i>Índex</i> . . . . .	377